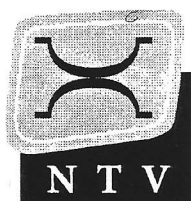

De Tinkoerier

Mededelingenblad Nederlandse TinVereniging

Jaargang 12, nummer 1, juni 2004

- De kruisiging in tin in de late middeleeuwen
- Tin uit de Nederlands Hervormde kerk te Hoogkarspel

Inhoudsopgave

1. Ledenbijeenkomst oktober 2004	4
2. Voorwoord van de voorzitter	5
3. Verslag van de ledenbijeenkomst in Museum Kempenland te Eindhoven	6
4. De kruisiging in tin in de late middeleeuwen	
<i>Han Wustenhoff</i>	7
5. De zestiende-eeuwse tinnen insculpatieplaat van de Bergemse zilvermeden	
<i>T. J. Dangis</i>	12
6. Veilingperikelen	
<i>J.C. den Riet</i>	14
8. Een verbouwing	
<i>Bé Dubbe</i>	16
9. Tin uit de Nederlands Hervormde kerk te Hoogkarspel	
<i>G. Groenendijk</i>	18
10. Literatuur over tin	20
<i>H.B. van Wijk</i>	
11. Rouppe van der Voort, een Bossche tinnegieter	24
<i>A. Kooyman</i>	
12. Les palettes à saigner d'étain	27
<i>Danièle Renner</i>	
13. Vragenrubriek	30

Ledenbijeenkomst oktober 2004

Vrijdag 1 oktober

Ontvangst buitenlandse gasten in Hotel Atlanta te Rotterdam.

Ook leden van de Nederlandse TinVereniging zijn van harte welkom.

Zaterdag 2 oktober

15.00 uur officiële opening van de expositie in

Museum Boymans Van Beuningen.

20.00 uur diner in hotel Atlanta

Zondag 3 oktober

Bezoek aan familie H. van Wijk te Ridderkerk / Museum Simon van Gijn
te Dordrecht / Grote Kerk Dordrecht

Voor hotel- en dinerreserveringen zie bijgesloten inschrijfformulier.

Voorwoord van de voorzitter

Wij hebben nog net vier maanden voordat wij het hoogtepunt beleven in het elfjarig bestaan van de Nederlandse TinVereniging. Vanaf 3 oktober kan iedereen in Museum Boymans van Beuningen drie maanden lang genieten van ‘Van Tin Gegoten – Uit Tin Genoten’.

Deze expositie brengt meer dan vierhonderd objecten, vergezeld van een prachtige catalogus in kleur. Door de inbreng van de leden van de vereniging is het aanbod zeer gevarieerd; er is tin uit Nederland, België, Duitsland, Frankrijk, Groot-Britannië met Schotland, Hongarije, Ierland, Oostenrijk, Tsjechië en Zwitserland. De hele tentoonstelling heeft een zeer internationaal karakter.

Het wordt een expositie zoals er in geen jaren geweest is. En dat mag ook wel. Het is immers vijftientig jaar geleden dat er in Nederland een grote tinexpositie is geweest. Dat was ‘Keur van tin uit de havensteden Amsterdam, Antwerpen en Rotterdam’, in 1979, een initiatief van de toenmalige tinvereniging.

Voor onze tentoonstelling moet er nog het een en ander gebeuren. De catalogus is bijna klaar. Dat wil zeggen dat het concept gereed is, terwijl de laatste correcties nog moeten worden aangebracht alvorens hij naar de drukker kan. Het boek gaat 460 pagina's tellen.

Tussen 23 augustus en 3 september 2004 zullen wij alle objecten ophalen.

T. Kooyman is coördinator. De belanghebbenden zijn inmiddels op de hoogte. Op 6 september wordt begonnen met de inrichting. Wij hebben de beschikking over twee zalen. Daarnaast zal het ‘klaverblad’ in het museum er ook bij betrokken worden. Hier toont Boymans van Beuningen de eigen collectie en een van de klaverbladen zal ingericht worden met de uitgekozen ontwerpen van de Tinwedstrijd. De opening op zaterdag 2 oktober krijgt een feestelijk karakter. Wie de opening verricht, is nog niet bekend. Het officiële gedeelte begint om 15.00 uur, daarna de receptie en het bezoek aan de expositie. 's Avonds vindt er een diner plaats, waarbij wij hopen dat veel buitenlandse gasten aanwezig zullen zijn.

In deze Tinkoerier vindt u een inschrijfformulier. Wilt u zo vriendelijke zijn dit zo snel mogelijk naar het opgegeven adres te sturen. Ook al heeft u reeds te kennen gegeven dat u komt.

Rest mij u een prettige vakantie toe te wensen.

Tot 2 oktober aanstaande.

Jan Beekhuizen

Verlag van de ledenbijeenkomst in Museum Kempenland te Eindhoven d.d. 27 maart 2004

Aanwezig zijn 45 leden en introducés, van 3 leden is bericht van verhindering ontvangen. Na de opening van de vergadering door de voorzitter informeert hij de aanwezigen over de stand van zaken m.b.t. de komende tintentoonstelling in oktober a.s. in Rotterdam.

Door de selectie-commissie zijn uiteindelijk 430 voorwerpen geselecteerd. Al deze voorwerpen zullen ook in de catalogus worden getoond en beschreven. Aan alle bruikleengevers zijn inmiddels formulieren gestuurd voor opgave van de te verzekeren waarde van ieder stuk. De fotografie voor de catalogus is klaar en de foto's zijn reeds naar de vormgever gestuurd. Ook zijn reeds enkele artikelen binnen en de nog ontbrekende worden spoedig verwacht. Aan de beschrijvingen van de voorwerpen wordt nog hard gewerkt, eind april zullen ook die afgerond worden.

De voorzitter gaat ook nog even in op de financiering van tentoonstelling en catalogus. De totale kosten zijn begroot op € 62.000. Aan inkomsten van een aantal sponsors, waaronder NTV-leden, en verkoop catalogi, is € 55.000 toegezegd, zodat nog een tekort van € 7.000 resteert. De gespecificeerde begroting wordt door de secretaris tijdens de vergadering besproken. Gezien het tekort, doet de voorzitter een beroep op de leden nog een vrijwillige bijdrage te overwegen.

De verkoopprijs van de catalogus zal € 40 bedragen, voor leden of bij afname van 5 of meer exemplaren € 35. Gezien omvang en inhoud van de catalogus wordt deze prijs door het bestuur als zeer redelijk beschouwd.

Hierna wordt overgegaan tot de Algemene Ledenvergadering 2003. De notulen van de ledenvergadering 2002, het verslag van de secretaris over 2003 alsmede dat van de penningmeester en de begroting 2005, worden ongewijzigd goedgekeurd. De aan de beurt van aftreden zijnde bestuursleden de heren J.F.H.H. Beekhuizen, G. Groenendijk en W.A. Röben, worden bij acclamatie herbenoemd. Wel heeft de heer Groenendijk verzocht het penningmeesterschap aan een ander bestuurslid te mogen overdragen. De heer J. den Riet is bereid gevonden dit over te nemen. Voorgesteld wordt dan ook hem als achtste bestuurslid te benoemen.

De vergadering gaat hiermee akkoord. Als leden van de kascommissie worden benoemd de heren L.J. Begheyn en W. Verharen.

De secretaris deelt nog mede dat het precies elf jaar geleden is dat de NTV werd opgericht. Aangezien er geen vragen zijn voor de rondvraag, sluit de voorzitter de Algemene Ledenvergadering.

Na een door het museum uitstekend verzorgde koffiemaaltijd, wordt over gegaan tot het tweede deel van de bijeenkomst.

De heer P. Thoben, Directeur van het Museum, vertelt iets over het ontstaan en de collectie van het museum. Een groot deel van de tinctie was reeds in twee vitrines in de vergaderruimte uitgesteld zodat er alle gelegenheid was deze te bestuderen. Ook wordt door de heer Thoben ingegaan op de financiële problemen waarmee het museum momenteel te kampen heeft. Door gemeentelijke bezuinigingsmaatregelen dreigt de jaarlijkse subsidie afgeschaft te worden. Als dit doorgaat betekent dat het einde van het museum. Vandaar dat directie en Vrienden van het Museum druk doende zijn te trachten het getij te keren. Namens de NTV spreekt de voorzitter de hoop uit dat dit mag lukken en bedankt de heer Thoben voor zijn uitzetting en voor de hier ondervonden gastvrijheid en uitstekende verzorging en bediening. Hierna geeft de heer Philip Probst een zeer professionele-, uitgebreide- en interessante powerpoint presentatie getiteld 'Duivel der Metalen' - Tin uit de 18de en 19de eeuw uit Belgische productiecentra. Aan de hand van een groot aantal beelden geeft hij een overzicht van het oeuvre en de merken van de 18de en 19de eeuwse Belgische tinnegieters. De presentatie wordt verlevendigd door tusendoor ook beelden te tonen van bezienswaardigheden uit de steden waar de tinnegieters gevestigd waren. Nadat de voorzitter de heer Probst heeft bedankt voor zijn presentatie en het vele werk dat hij hiervoor gedaan heeft, wordt - na een korte theepauze - overgegaan tot het bespreken van de ongeveer 20 meegebrachte voorwerpen.

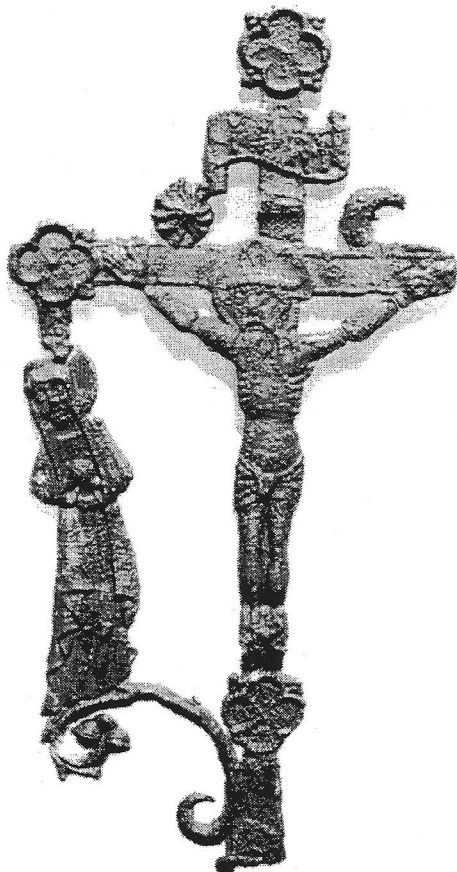
Tenslotte sluit de voorzitter de vergadering, dankt de aanwezigen voor hun komst en wenst een ieder wel thuis.

De Kruisiging in tin in de late middeleeuwen

Han Wustenhoff

Hoewel deze 'Tinkoerier' na Goede Vrijdag verschijnt, leek het mij geen probleem een artikeltje over de Kruisiging van Christus hierin te publiceren, in het Decemбернаummer hoort een dergelijk onderwerp uiteraard al helemaal niet thuis.

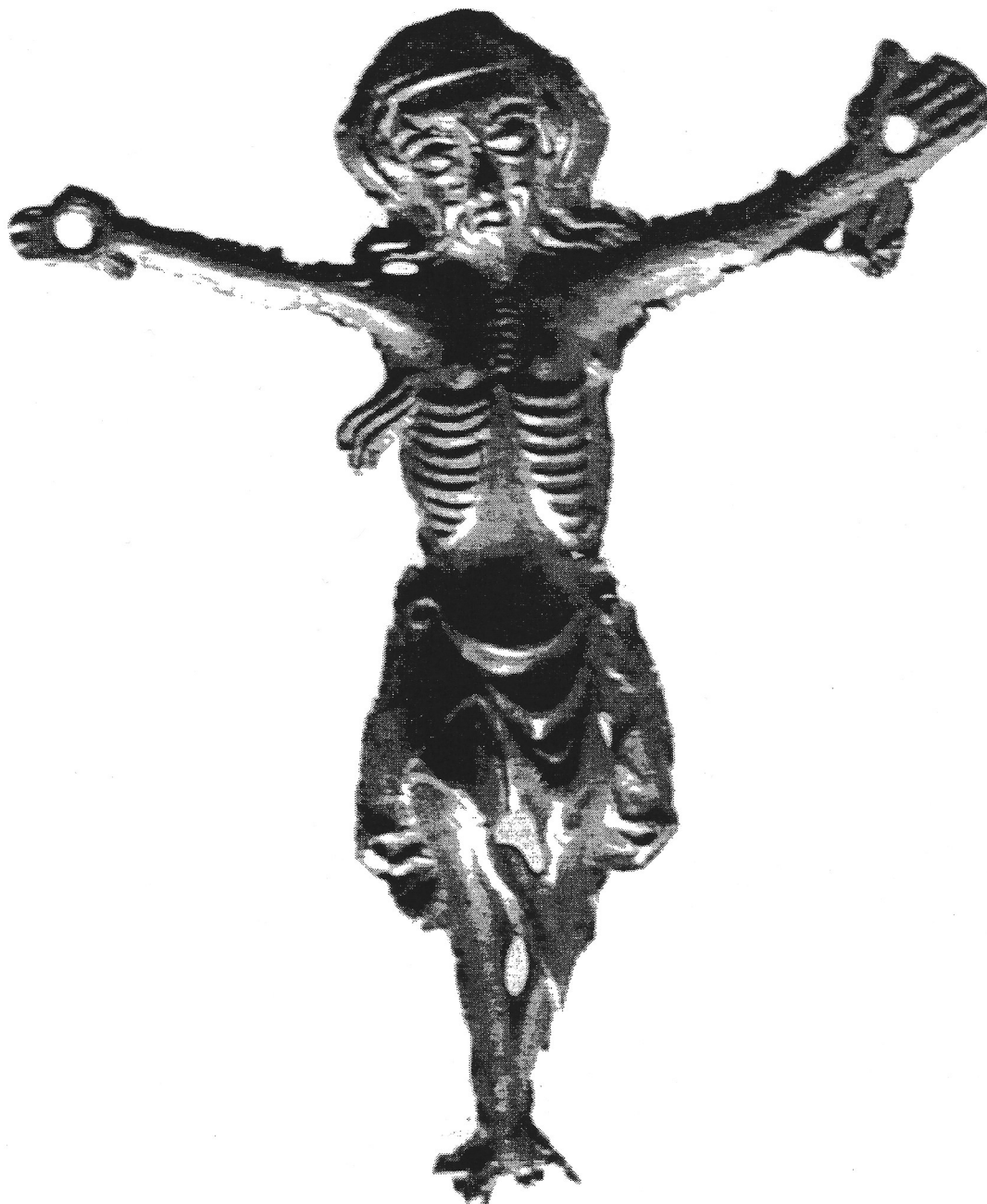
De Kruisiging van Christus was in de late middeleeuwen een dankbaar onderwerp in de beeldende kunst. De meeste middeleeuwers konden zich echter geen houten beeld of schilderij veroorloven. Vandaar dat als pelgrimssouvenir en voor privé-devotie veel goedkope tinnen Kruisigingen zijn geproduceerd en gedeeltelijk gelukkig ook teruggevonden. Van een vijftal van deze tinnen exemplaren volgen hierna enkele voorbeelden en achtergronden.

Afb. 1

Afbeelding 1, een Nederlandse bodemvondst, beeldt een min of meer standaard Kruisigingsscène uit. Het stamt uit de eerste helft van de vijftiende eeuw en zal òf als souvenir zijn meegenomen uit een pelgrimsplaats waar in de plaatselijk kerk of kathedraal een dergelijke Kruisiging aanwezig en aanbeden werd, òf ter herinnering aan een procesiekruis. Het voorwerp heeft geen speciale bevestigingssoogjes en is dus niet bedoeld geweest om op kleding of hoed genaaid te worden, maar voor privé-devotie op een houten kruis of plankje. Zoals te zien, heeft Christus de voeten naast elkaar. Hij is dus met vier spijkers aan het Kruis genageld geweest. In de loop van de vijftiende eeuw gaat men meer en meer over tot het afbeelden van Christus met de voeten over elkaar en werden dus nog slechts drie spijkers gebruikt. Christus draagt een lendedoek of perizonium. Boven de horizontale kruisbalk is een bordje met het opschrift 'INRI', afkorting van de Latijnse tekst 'IESUS NAZARENUS REX IUDÆORUM', (Jezus de Nazareër, Koning der Joden), aangebracht. Op elk van de vier uiteinden van het kruis zit een vierpas, veelal staan daarin de symbolen van de vier evangelisten afgebeeld, in dit geval zijn ze blanco. Onder het Kruis staat Maria, zoals gewoonlijk rechts van Christus, en links heeft Johannes gestaan (verloren gegaan).

De Kruisiging in tin in de late middeleeuwen

Afb. 2

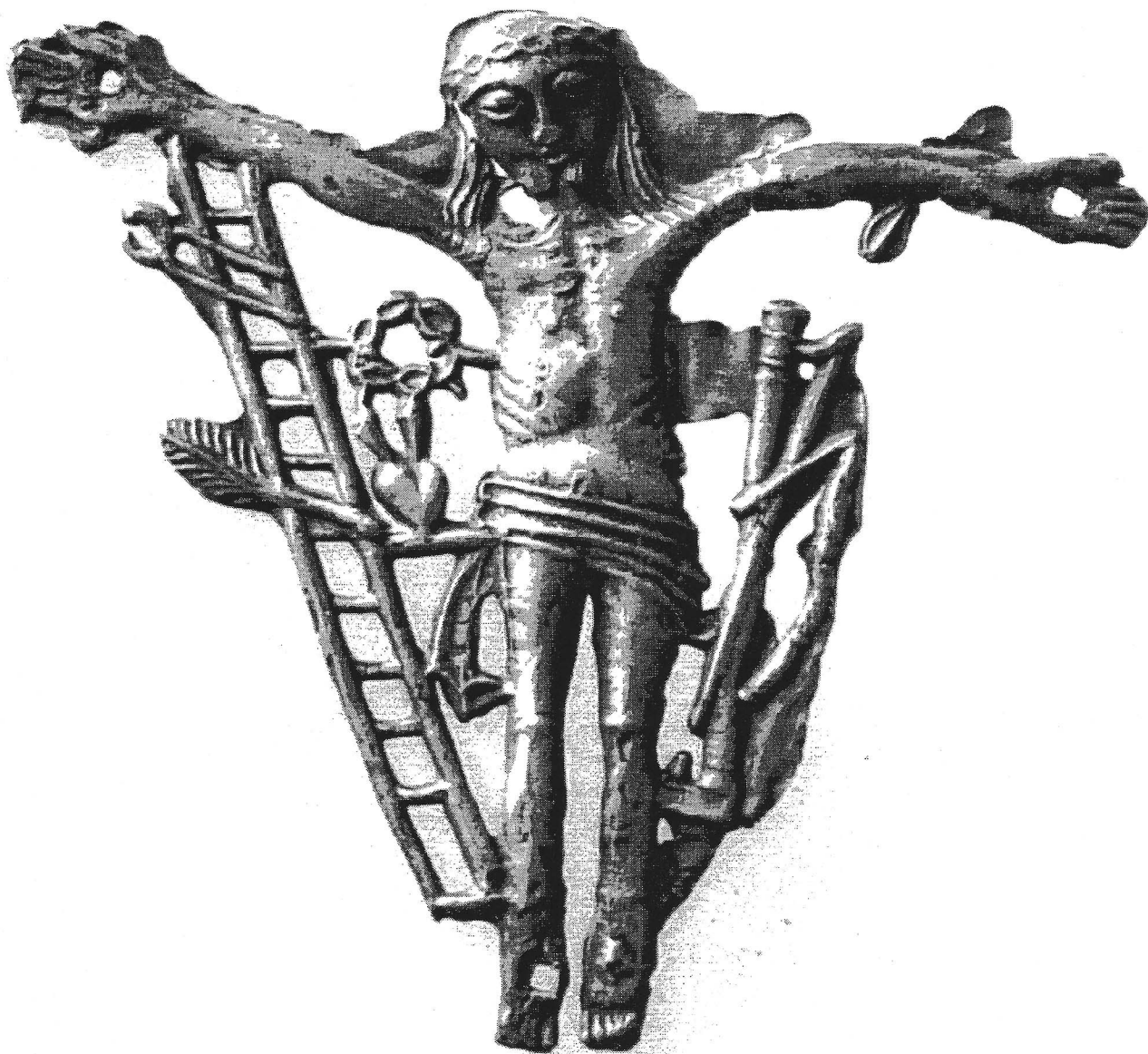
Afbeelding 2, eveneens een Nederlandse bodemvondst, is van iets latere datum, Christus heeft de voeten reeds over elkaar. Dit zal op een eenvoudig houten kruisje bij een gelovige aan de wand hebben gehangen.

Afbeelding 3 is een Normandische bodemvondst, eveneens stammend uit de vijftiende eeuw.⁽¹⁾ De gekruisigde Christus is hier afgebeeld temidden van een aantal van zijn lijdenswerktuigen, de zgn

'Arma Christi'. Te zien zijn o.a. de ladder, de doornenkroon, de hysopstengel, de tang, de geselpaal met gesel en - ongebruikelijk - het door twee pijlen doorboorde hart, het Heilig Hart. Dit laatste komt pas sinds de late middeleeuwen voor.

De uitbeelding van de 'Arma Christi' komt reeds vanaf de zesde eeuw voor. oorspronkelijk hadden ze een geheel andere betekenis, namelijk de wapenen waarmee Christus door zijn lijden een paradoxale overwinning heeft behaald. Ze behoren bij

De Kruisiging in tin in de late middeleeuwen

Afb. 3

de overwinnaar, de opgestane Christus, en niet bij de lijdende Christus. Het waren de attributen van de 'Majestas Domini'. Wat eerst triomftekenen waren, worden in de late middeleeuwen prikkels tot mede-lijden.⁽²⁾

Ook deze Kruisiging zal voor privé-devotie in een huissaltaar bestemd zijn geweest. Ook is het mogelijk dat het als versiering op een boekband van bijv. een Bijbel of Getijdenboek heeft gezeten.

Bij alle drie bovenbesproken Kruisigingen zijn de nagels door voeten en handen geslagen. In werkelijkheid werden deze echter direct onder het polsgewricht in de armen geslagen. De handen zijn te zwak om het lichaam te dragen, zij zouden direct openscheuren onder het gewicht van het lichaam wanneer het Kruis rechtop werd gezet.⁽³⁾

De Kruisiging in tin in de late middeleeuwen

Afb. 4

Afbeelding 4 is van een eenvoudig Engels pelgrimsinsigne uit de veertiende eeuw, het is niet bekend van welke pelgrimsplaats het afkomstig is. Ook hier ontbreekt de Johannes.

De Kruisiging in tin in de late middeleeuwen

Afb. 5

Afbeelding 5 tenslotte is een dekselmedaillon in een veertiende eeuwse hanzekan in de collectie van Museum Boymans van Beuningen. Het omschrift van het medaillon +SIGNV GODESBE ORTVS AN DO MCCCXXXI+ verwijst naar de bekende pelgrimsplaats Gottsbüren. Het is dus zeer wel mogelijk dat een insigne uit deze plaats hiervoor model heeft gestaan.⁽⁴⁾

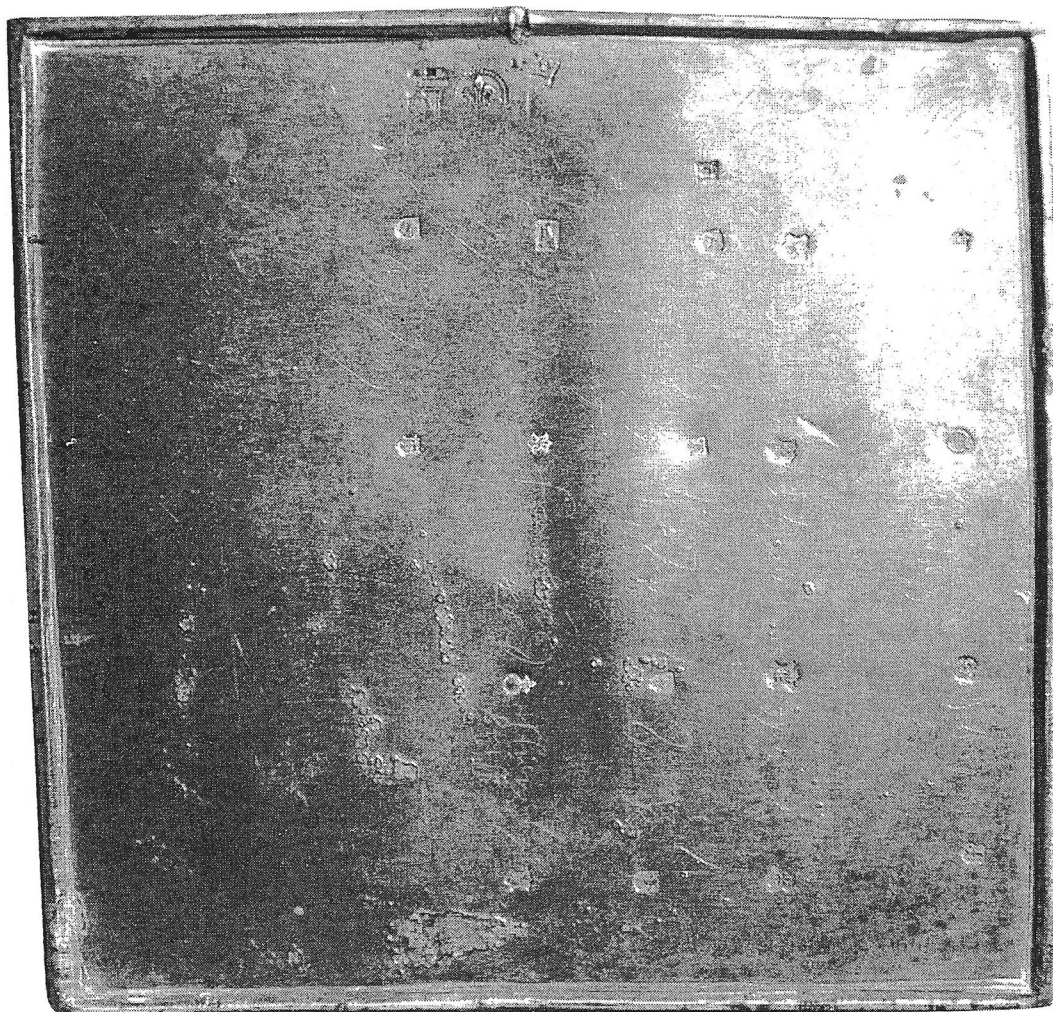
In de bodem van deze kan zit trouwens ook een medaillon met een voorstelling van de Kruisiging.

Noten

- (1) Dit exemplaar is eerder afgebeeld in: Beekhuizen, J.F.H.H., *De schoonheid van het oude tin. Een overzicht van vijf eeuwen tin.* 's-Hertogenbosch 1998, p. 155.
- (2) Os, Henk van, *Gebed in schoonheid. Schatten van privé-devotie in Europa 1300-1500.* Amsterdam 1994, p. 114-116.
- (3) Bröker, Paul, *Rondom Pasen.* Utrecht 1998, p. 31.
- (4) Wustenhoff, J.E., *Bodem- en deksel medaillons in laatmiddeleeuwse tinnen voorwerpen.* In: Beuningen, H.J.E., Koldewij, A.M., Kicken, D., *Heilig en Profaan 2. 1200 Laatmiddeleeuwse Insignes uit openbare en particuliere collecties.* Rotterdam Papers 12, Cothen 2001, p. 137-144.

De zestiende-eeuwse tinnen insculpatieplaat van de Bergemse zilversmeden

T.J. Dangis

Afb. 1

Gedurende het Corporatief Stelsel was het de tin-negieters en de zilversmeden verboden in Bergen (Prov. Henegouwen) ongemerkte voorwerpen te verhandelen. Deze bepaling die betrekking had op het drijven, gieten en verkopen van objecten waarvan het hoofdbestanddeel uit legeringen van zilver, goud, tin of koper bestond is welhaast in alle stedelijke keuren opgenomen.

De ambachtslieden brachten hun meesters tekens en de keurmeesters de kwaliteitsmerken door middel van ijzeren slagstempels op de productie aan. De stempels werden in opdracht bij een stempelsnij-

der gemaakt. Vóór de ingebruikname van deze ijzers werd hun specifieke afdruk toebehorend aan de nieuw aangenomen gildebroeder ingeslagen op een insculpatieplaat¹⁾.

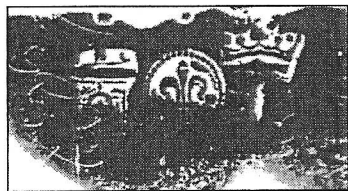
Al deze platen hadden een vier- of rechthoekige vorm, waarop meestal hun merken in chronologische volgorde met naam en voornaam van de nieuw aangenomen meester ingegraveerd of ingestempeld voorkomt.

De keurmeesters waren tengevolge hiervan nauwkeurig op de hoogte met de door de meesters gestempelde merken en maakten het toezicht op de

De zestiende-eeuwse tinnen insculpatieplaat van de Bergemse zilversmeden

gebruikte merken op markten en werkplaatsen mogelijk. De keurmeesters waren zo bekend met de herkomstmerken van een bepaalde stad of streek. Deze platen werden op het stadhuis of in de gildekist bewaard. Helaas, vrijwel zijn deze nu alle verdwenen. Aangaande het tinnegietersambacht zijn er nog exemplaren te Brugge²⁾, Rijsel³⁾ en Bergen⁴⁾ bewaard gebleven.

De insculpatieplaat van de Bergemse zilversmeden die zich in het folkloremuseum "Maison Jean Lescart" bevindt (afb. 1), start in 1502 en bezit drie keurmerken bestaande uit een "gekroonde hamer", een "kasteeltje met ingangspoort en in een cirkel met parelrand, een onbekend tinnegietersmerk bestaande uit een lelie geflankeerd door de initialen G? en P. (afb. 2).

Afb. 2

De drie merken staan geslagen op de voorzijde tegen de bovenrand verstevigd door een omlopend profiel (zie afb. 5). Te Bergen vermeldt de ordonnantie van 6 maart 1468 drie kwaliteitslegeringen met betrekking tot het merken van de tinproductie waaronder de beste moest voorgesteld worden door een "marteau pour le fin" en de twee andere door een kasteel met ingangspoort en kantelen genaamd "grande et petite".

Deze insculpatieplaat is blijkens het voorgaande dus vervaardigd uit een tinlegering overeenkomstig de eerste kwaliteit. Het tweede keurmerk werd waarschijnlijk geïnterpreteerd als herkomstteken op tinnen voorwerpen van Bergense makelij. Het is het enig bewaard tinnen exemplaar dat ooit besteld werd door een ambacht van edelsmeden bij een tinnegieterswerkplaats in de Zuidelijke Nederlanden.

Na de opheffing van alle "maîtrises et jurandes" en bijgevolg het tinnegietersambacht verviel op 19

Brumaire An IV (10 november 1795) in de Zuidelijke Nederlanden alle stedelijke controle op het vervaardigen van voorwerpen bij de lood- en tinnegieters.

Legeringen konden voortaan willekeurig samengesteld worden. Merken waren niet meer verplicht opgelegd met consequentie dat eventuele aangebrachte merken voor de kopers ook geen garantie van de kwaliteitslegeringen inhielden.

Niettegenstaande het voorafgaande bleef met de intrede van de Franse bezetting bij de goud- en zilversmeden het merkensysteem als controle op de legeringen van kracht. Voortaan zullen decreten, besluiten en wetten uitgevaardigd door het Franse Keizerrijk de nieuwe ingevoerde reglementeringen bepalen in de negen departementen die deel uitmaakten van onze gewesten.

Met kennisgeving van voornoemd onderwerp hopen wij een bijdrage te leveren tot een beter begrip van de onderlinge handelsbetrekkingen die gedurende het Corporatief Stelsel bestonden tussen zilversmeden en tinnegieters.

Bronnen

- 1) Voor de zilversmeden gedurende de achttiende eeuw op een koperen insculpatieplaat.
- 2) T.J. Dangis in: Oud Tin, 16e tot 19e eeuw uit de Vlaamse en Waalse ontstaanscentra, afb. 37, Staden 1986
- 3) A. Lowyck in: Ons Heem, jrg. XIII (1959) pp 123 en 124.
- 4) L. Devillers in: Les anciennes marques de marchandises à Mons, Annales du cercle archéologique de Mons, pp 428 – 438, Mons 1864. K. Petit in: Les étains du Hainaut et leurs poinçons, p. 29, Mons 1979

Afmetingen van de insculpatieplaat: 166 x 167 mm., inventarisnummer JL.ME.153. bezit 19 namen van zilversmeden die in verband staan met hun persoonlijke merken.

Met betrekking tot de cirkelvormige Gentse "plaat" die in het Bijloke-Museum berust zal later een wetenschappelijk artikel verschijnen.

Veilingperikelen

Jan den Riet

Afb. 1

Soms zit het tegen

Op een kijkdag bij één van de Amsterdamse veilinghuizen kwam ik een kavel tegen van een viertal Nederlandse tinnen vloeistofmaten. Daarbij was het kleinste maatje, een centiliter, aanwezig. Goed gemerkt en met een aantal ijkmerken uit de 19e eeuw.

Een dergelijk maatje had ik nog niet en ik besloot bij de veiling aanwezig te zijn. Bij aankomst in de

veilingzaal bleken meer mensen dat idee te hebben gehad en daardoor kwam ik uiteindelijk achter in de zaal terecht.

Na verloop van tijd werd de desbetreffende kavel getoond en het bieden begon. Voor een redelijke prijs kon ik mij even later de eigenaar van de kavel beschouwen.

De volgende dag ging ik naar het veilinggebouw,

betaalde de geboden prijs met opgeld en kon de maten in ontvangst nemen.

Toen bleek echter dat de centiliter niet dezelfde was als het exemplaar dat ik op de kijkdag had gezien.

Kennelijk was het ergens omgewisseld. Het was een maatje van het type dat enkele jaren geleden in groten getale de toen in de mode zijnde letterbakken bevolkten. Op elke rommelmarkt kom je dergelijke maatjes volop tegen.

Protest en de koop ongedaan maken werden niet geaccepteerd door de veilingmeester. Met de klap van de hamer was de koop definitief geworden in de toestand waarin de kavel zich op dat moment bevond. Tevens vermeldde de catalogus bij deze kavel o.a. een centiliter en die had ik immers ook gekregen.

Inmiddels heb ik wel een goed Amsterdams centiliterkje, maar toen zat ik wel op de eerste rij bij de veiling.

En soms zit het mee

Op een kijkdag bij hetzelfde veilinghuis zag ik ergens achteraf in een kast een Duitse aardappelschotel, in goede conditie en drie maal gemerkt. Tijdens de veiling zelf kon ik niet aanwezig zijn en besloot een schriftelijk bod uit te brengen. Niet zozeer een bod om te kopen, maar meer om voor de volgende veiling weer een uitnodiging te krijgen.

Omdat ik ervan overtuigd was dat de aardappelschotel niet voor dat geld aan mij zou worden toegewezen, nam ik verder na de veiling ook geen contact op met het veilinghuis. Enkele weken later kreeg ik een wat onderkoelde veilingmedewerker aan de lijn met het verzoek mijn spullen op te komen halen, anders zouden opslagkosten in rekening worden gebracht.

Dezelfde week ging ik de schotel ophalen en tot mijn verbazing bleek dat deze deel uitmaakte van een kaveltje. Voor hetzelfde geld zat er ook nog een maatkan bij.

Thuisgekomen bleek al snel dat het een maatkan uit Maastricht (afb. 1) zou moeten zijn, gezien de op het handvat vijfpuntige ster en sleutel (ijkmerken)⁽¹⁾.

Op de onderzijde van de bodem ingeslagen een gekroonde roos (geen zichtbare initialen) en een naar links lopende engel met balans. Onder de engel, aan weerszijde van een vijfpuntige ster, de gietersinitialen HD.

De hoogte van de kan is 21,5 cm en de Ø van de standing of voet is 9,5 cm. Aan de binnenkant van de hals is een maatpegel aangebracht.

Het engelmerk staat afgebeeld in de Tinkoerier, jaargang 10, nummer 1⁽²⁾. De tinnegieter betreft hier mogelijk Hubertus Defresne uit Maastricht, geboren 1756, overleden 1837⁽³⁾.

Gezien de ijkmerken en de vijfpuntige ster in het engelmerk is deze maatkan zeer waarschijnlijk uit Maastricht afkomstig. In de regel zijn dergelijke kannen voorzien van een platte deksel (al dan niet hartvormig). Deze kan heeft echter een bolvormig deksel en is er, als restauratie, in een later stadium op aangebracht. Het scharnier van de kan vertoont dan ook duidelijk sporen van herstelwerkzaamheden.

Al met al toch een bijzondere maatkan, die ik eigenlijk niet heb gekocht.

Noten

- (1) J.F.H.H. Beekhuizen, *De schoonheid van oud tin*, 's-Hertogenbosch 1998, blz. 63, fig. 83c.
- (2) J.F.H.H. Beekhuizen, *Onbekende merken voorkomend op enkele tinnen objecten uit de collectie van het Joods Historisch Museum te Amsterdam in De Tinkoerier*, mededelingenblad van de Nederlandse TinVereniging, jrg. 10, nr.1, juni 2002, blz. 38, afb. 3.
- (3) B. Dubbe, *Tin en tinnegieters in Nederland*, Lochem 1978, blz. 365.

Een 'verbouwing'

B. Dubbe

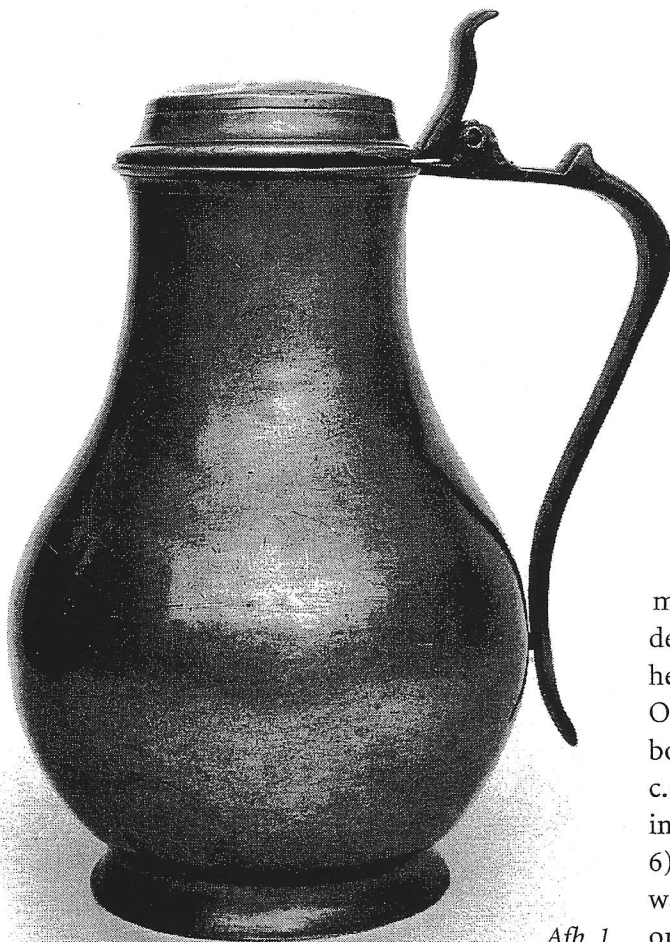
Enige tijd geleden werd ik bezocht door een Zutphense tinliefhebber en verzamelaar. Hij toonde mij een tinnen kan, waarvan hij de echtheid in twijfel trok (afb. 1 en 2). Uit de verte leek het een fraai stuk, alhoewel alleen de vorm al enige twijfels opriep.

Bij nadere beschouwing van de kan bleek, dat we hier te doen hadden met een 'verbouwing', dat wil zeggen dat met bepaalde ingrepen werd getracht een ander voorwerp te maken. Wat was namelijk het geval.

In de eerste plaats kwam mij de bodem, die totaal geen draairingen vertoonde verdacht voor.

Afb. 2

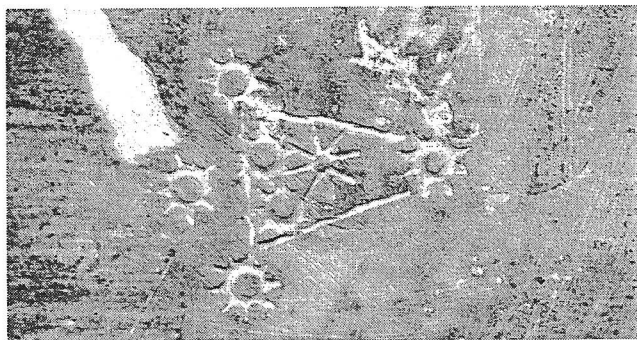

Afb. 1

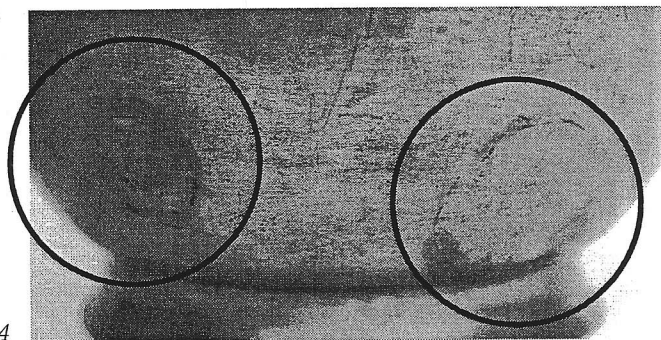
Deze bodem hoorde waarschijnlijk oorspronkelijk onder een andere moderne kan, was daar afgezaagd en onder de onderhavige 'kan' bevestigd. De verdenking werd nog versterkt, ja werd zekerheid bij het zien van het merk (afb. 3). Blijkbaar was er een nieuwe keur, ter vervanging van de hamer, roos of engel ingelast, want dit merk bestond uit een soort driehoek waarvan op de punten 'tandradertjes' waren aangebracht, die ook binnen de omtrek van de driehoek en daarbuiten werden geslagen. Het had kennelijk gefungeerd als 'merk' op de bodem van een moderne kan, die deze had moeten afstaan om de 'verbouwde' kan aan een geschikte bodem te helpen.

Op de wand van de kan waren behalve een nieuwe bodem ook reparaties waar te nemen, d.w.z. ronde c.q. ovale plaatjes tin waren op bepaalde plekken in de kanwand geweld of gesoldeerd (afb. 4, 5 en 6). Door het zien hiervan werd meteen duidelijk wat er was gebeurd. Men had een kraantjeskan omgebouwd tot een gewone kan. Op de plekken

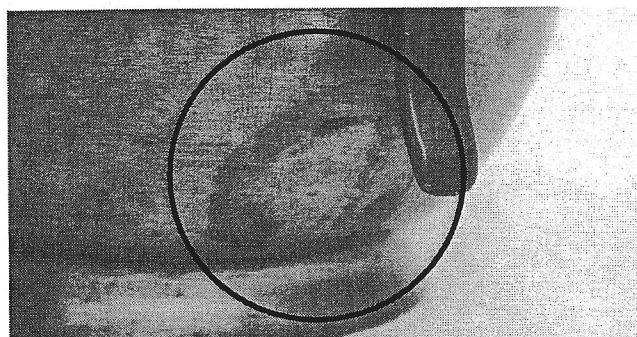
Een 'verbouwing'

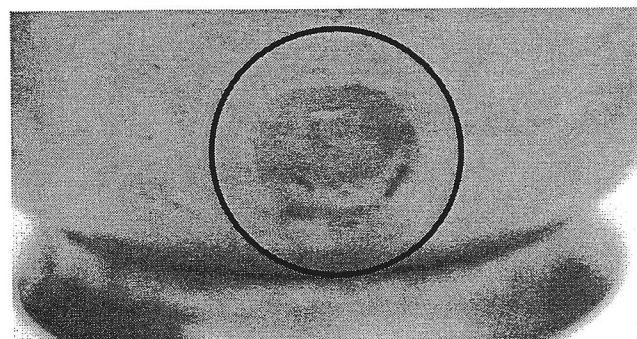
Afb. 3

Afb. 4

Afb. 5

Afb. 6

Afb. 7

waar de pootjes van de kraantjeskan moesten zitten, die verwijderd waren, bevonden zich ingewikkelde plaatjes tin. Evenzo was dit het geval met de plek waar het kraantje placht te worden aangebracht en de plaatsen waar het handvat van de 'Dröppelmina' was bevestigd geweest. Ter vergelijking is hier een kraantjeskan afgebeeld (afb. 7). Om het geheel te completeren was van een andere kan deksel met toebehoren en handvat gesloopt om aan de 'nieuwe' kan aan te brengen.

Wat hier gebeurd is heeft met restauratie van het object, d.w.z. het verhelpen van gebreken die door een of andere oorzaak zijn ontstaan – bijvoorbeeld het dichtn van een gat, of het verwijderen van een deuk – met het doel het voorwerp in de oorspronkelijke staat terug te brengen, waarbij het wezen van het object blijft behouden, niets te maken. Hier werd een geheel ander ding gemaakt. Het moet gezegd, het was heel vakkundig gebeurd. Het verhaal van deze 'verbouwing' geeft een kijkje op hetgeen men van vervalsers kan verwachten. Een reden te meer om bij het kopen goed uit te kijken en bij twijfel het stuk bij de verkoper te laten.

Tin uit de Nederlands Hervormde kerk te Hoogkarspel

Tekst: G. Groenendijk Fotografie J.F.H.H. Beekhuizen

Dank zij tussenkomst van de adjunct-directeur van het Westfries Museum, Carel de Jong, kwamen wij eind april 2003 in contact met diaken mevr. C.C. van Beers - van Wijngaarden van de Nederlands Hervormde kerk van Hoogkarspel. Genoemde kerk bleek in bezit van nogal wat antiek kerkelijk tin. Na determinatie werd ons toestemming verleend hierover in dit blad te publiceren, waarvoor dank.

Afb. 1

Het negendelig avondmaalsset (afb. 1) bestaat o.a. uit een peervormige wijnschenkan op standvoet, met horizontale lasnaad. De monding is voorzien van een sneb met daar tegenover een handgreep met een tweekakige scharnierhelft voor een klok-vormig met knop bekroonde deksel.

Laatstgenoemde is voorzien van de combinatie van scharnierhelft met ovaal bloemvormige duimrust en daartegenover een snebbedekker (afb. 2).

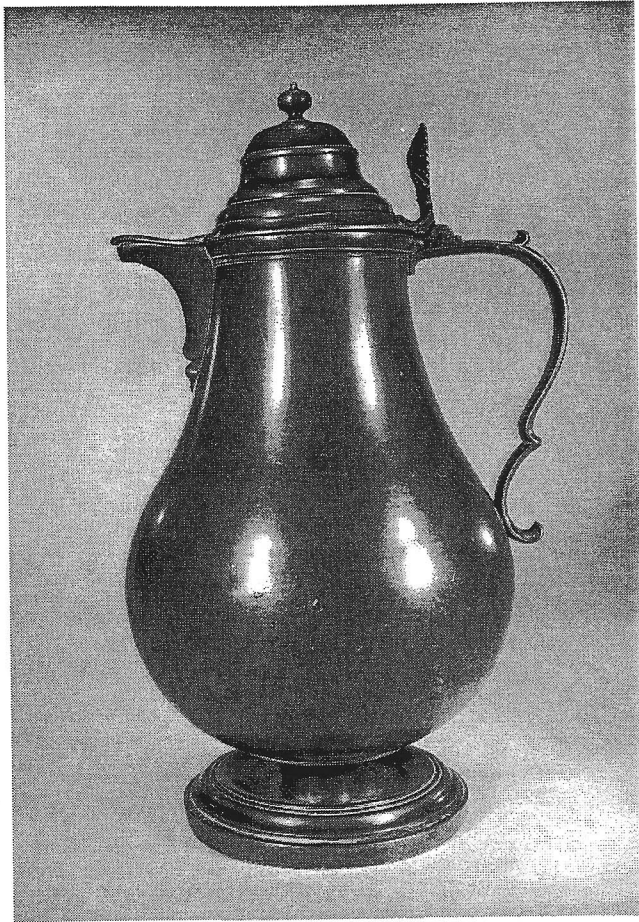
In de binnenzijde van de bodem bevindt zich onder een gekroonde X het viermerk van Johann Eberhardt Ronstadt, geboren 1801 te Leer Ostfriesland, die zich in 1832 vestigde als tinnegieter te Amsterdam; zie Dubbe, blz. 330 en fig. 229.

Afmetingen kan:

Doorsnede voet: 12,5 cm;

Hoogte: circa 32,5 cm.

Tin uit de Nederlands Hervormde kerk te Hoogkarspel

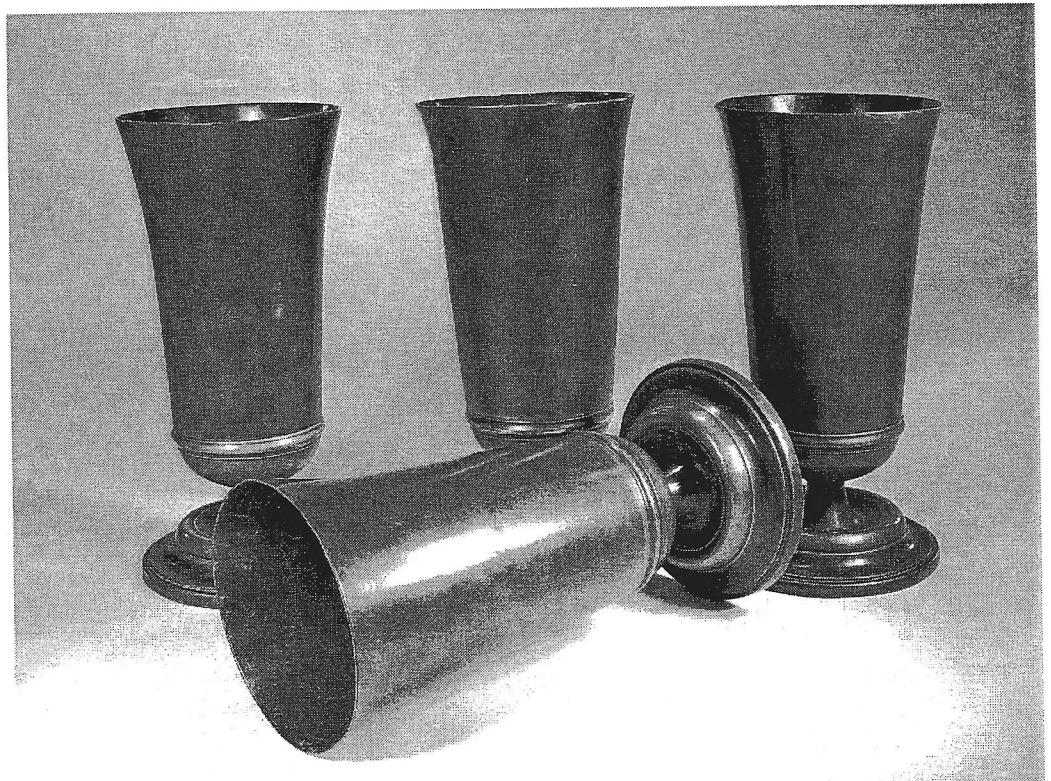
Afb. 2

Vier vaasvormige wijnbekers op voet (afb. 3). In de achterzijde van de voet bevindt zich een merk met in een ovaal een engel met bazuin en palmtak met het omschrift I.E. Ronstadt 1832; zie Dubbe blz. 330 en fig. 228.

Afmetingen:

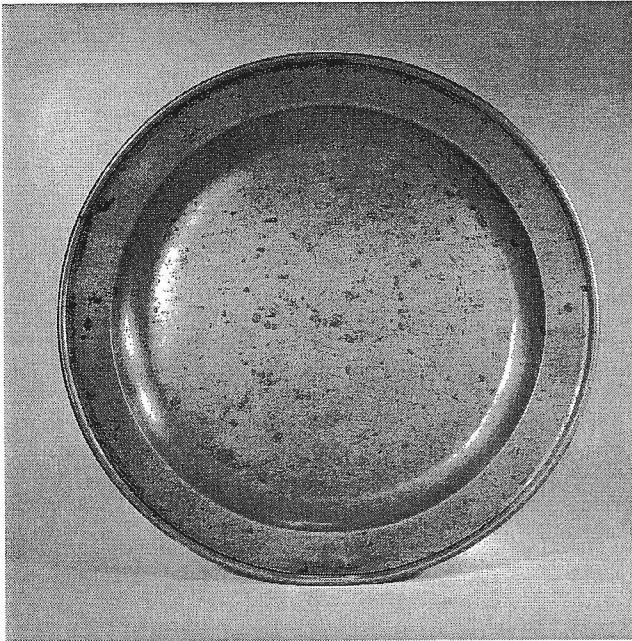
Doorsnede voet: 10,8 cm;

Hoogte: 21,8 cm.

Afb. 3

Tin uit de Nederlands Hervormde kerk te Hoogkarspel

Afb. 4

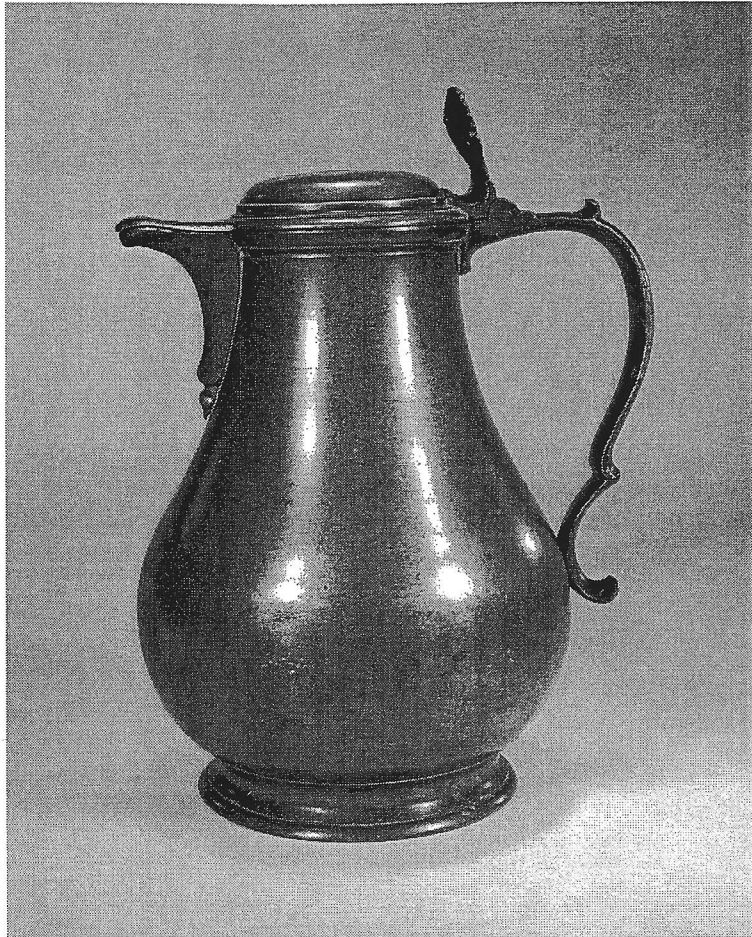
Een schotel voor ongebroken brood (afb. 4).
In achterzijde overeenkomstig gemerkt als
omschreven onder "peervormige wijnschenkkan".
Afmeting: Doorsnede: 34,8 cm.

Drie borden voor gebroken brood (afb. 5). Twee daarvan zijn op
de achterzijde gemerkt met een viermerk als omschreven onder
"peervormige wijnschenkkan". Één is ongemerkt maar is, gelet op
vorm en afmetingen, eveneens vervaardigd door J.E. Ronstadt.
Afmetingen: Doorsnede: 27,3 cm.

Afb. 5

Tin uit de Nederlands Hervormde kerk te Hoogkarspel

Afb. 6

Behalve het avondmaalsstel troffen wij een peervormig schenkkannetje op voet aan, met horizontale lasnaad. De monding is voorzien van een sneb met daar tegenover een handgreep met een tweekakige scharnierhelft voor een iets verhoogde deksel. De laatstgenoemde is voorzien van een combinatie van scharnierhelft met ovaal bloemvormige duimrust en daartegenover een snebbedekker (afb. 6). In de buitenzijde van de bodem bevindt zich onder een gekroonde X het viermerk van Johann Eberhardt Ronstadt, als omschreven onder "peervormige wijnschenkkan".

Afmetingen kannetje:

Doorsnede voet: 9,7 cm;

Hoogte: circa 21,6 cm.

Een verder nog twee trompetvormige bekers op voet (afb. 7). Een van de bekers (rechts op de foto; de andere beker is ongemarkt) gemerkt in de achterzijde van de bodem met in omlijsting het naammerk :

Ruttenberg te HOORN

Een merk van Lambertus Bernardus Ruttenberg, geboren 1793 te Hoorn en aldaar 1878 overleden; zie Dubbe blz. 359, fig. 11.

Afmetingen bekers:

Doorsnede voet: 8,8 cm;

Hoogte: resp. 17,0 cm en 16,5 cm.

Afb. 7

Hoe het gebruik was

De viering van het Heilig Avondmaal verliep in orthodox protestantse kerken in hoofdlijnen als volgt:

Op een lange met witte lakens gedekte tafel stond in het midden het avondmaalsstel. De schotel voor ongebroken brood en de wijnschenkan waren gevuld. Daarvoor stond de voorganger en gaf vanaf die plaats leiding aan de in een speciaal formulier vastgelegde plechtigheid welke bijvoorbeeld de volgende ernstige waarschuwing bevatte:

"Want wie onwaardiglijk eet en drinkt, die eet en drinkt zichzelf een oordeel, niet onderscheidende het lichaam des Heren."

Verder waren er onder andere het "Onze Vader" en de geloofsbelijdenis in opgenomen.

Het formulier volgend nodigde de voorganger op een bepaald moment de gemeenteleden uit aan de dis. Als de leden die op de uitnodiging waren ingegaan gezeten waren aan de lange zijden van de tafel brak de voorganger het brood uit de schotel op de borden voor gebroken brood onder uitspreken van de volgende woorden:

"Het brood, dat wij breken, is de gemeenschap des lichaams van Christus. Neemt, eet, gedenkt en gelooft, dat het lichaam onzes Heren Jezus Christus gebroken is tot een volkomen verzoening van al onze zonden."

Nadat de voorganger als eerste een stukje brood in de mond had genomen gaf deze de borden naar links en rechts door. Zo doende kregen de deelnemers het gebroken brood om de beurt aangereikt.

Vervolgens schonk de voorganger de wijn uit de schenkan in de drinkbekers en sprak daarbij de volgende woorden:

"De drinkbeker der dankzegging, dien wij dankzeggende zegenen, is de gemeenschap des bloeds van Christus. Neemt, drinkt allen daaruit, gedenkt en gelooft, dat het dierbaar bloed onzes Heren Jezus Christus vergoten is tot volkomen verzoening van al onze zonden."

Nadat de voorganger als eerste wijn uit een drinkbeker had gedronken was de gang van de drinkbekers identiek aan die van de borden met gebroken brood.

Aan het einde van de rondgang kwamen de borden en de bekers weer op de plaats van de uitgang terug.

Literatuur over tin

H.B. van Wijk

Vorige keer kondigde ik de verschijning aan van een nieuw boek van Günter Reinheckel: *Sächsisches Zinn des 16. und 17. Jahrhunderts*, gebonden, A-4 formaat, 296 bladzijden, nr 31 in de reeks “Weiss-Grün, Sächsische Geschichte und Volkskultur”. Het boek is (in zwart/wit) rijk geïllustreerd; van de 114 catalogusnummers zijn er ettelijke meermalen afgebeeld.

Het geeft een goed overzicht onder andere van de kunstig vervaardigde schenkkannen en “Willkommpokale”, waar het Saksische tin zo bekend om is. Alle nummers worden systematisch beschreven en alle voorkomende merken zijn afgebeeld en gecatalogiseerd.

Het boek bevat een typologie die uit 87 onderscheiden vormen bestaat, die alle als tekening zijn afgebeeld. Voorts een bibliografie en een zaken-, naams- en plaatsregister. Veel Saksisch tin is in reliëf uitgevoerd, er wordt uitvoerig aandacht aan geschonken.

De heer Reinheckel was vele jaren directeur van het Kunstgewerbemuseum in Dresden en is thans gepensioneerd. Het museum heeft een grote tinctie en die vormde het startpunt voor vele publicaties in zijn werkzame leven.

Het is verheugend dat hij ook voor de catalogus van onze komende tintentoonstelling een bijdrage heeft geleverd. Wij kunnen werkelijk spreken van een standaardwerk voor Saksen in de behandelde periode.

In Engeland bracht de Pewter Society een boek uit van Jan Gadd: *Pewter Candlesticks – English Candlesticks of the Second Half of the 17th Century*. Gebonden, A-4 formaat, 116 bladzijden, met talloze zwart/wit afbeeldingen van kandelaars en de daarop aangetroffen merken. Naast een bibliografie bevat het boek een appendix, waarin – onderverdeeld in vier rubrieken – van 109 kandelaars uit de beschouwde periode de huidige situering, indien bekend de maker en de afmetingen worden gegeven.

De beschreven periode duidt de schrijver aan als

de Gouden Eeuw, niet alleen van Engels tin, maar van Europees tin in het algemeen. Wat het continent betreft valt op die aanduiding af te dingen: ook de achttiende eeuw heeft – met een uitloper in de empire – een rijke verscheidenheid aan tinnen kandelaars opgeleverd. In een zeer korte periode tussen 1700 en 1710 stierf in Engeland het beroep van gieter van tinnen kandelaars uit als gevolg van het feit, dat messing toen goedkoper was geworden dan tin, aldus de auteur. Een boek voor de liefhebber, waarvan de auteur niet verwacht dat het een coffee-table favourite wordt.

Sächsisches Zinn des 16. und 17. Jahrhunderts,
Verlag der Kunst Dresden, 2003,
ISBN 3 – 364 – 00450 – 1
Pewter Candlesticks, Pewter Society 2004,
ISBN 0 – 953 – 8887 – 1 - 1

Roupe van der Voort, een Bossche tinnegieter

Tekst: A.A. Kooyman Fotografie Eric Meuffels, 's-Hertogenbosch

Omdat men, bij de overname van een bedrijf, vaak de historische waarde van een archief niet op de juiste wijze kan (of wil) inschatten, komt het nogal eens voor, dat deze archieven niet aan het gemeente-archief worden overgedragen, maar worden vernietigd, waardoor later een reconstructie van het bedrijf nauwelijks mogelijk wordt. Dit gebeurde ook met het archief van Roupe van der Voort, dat bij de overname door Internatio Müller rond 1970 in zijn geheel werd vernietigd.

Gelukkig blijken in het familie-archief nog enige gegevens aanwezig te zijn, die hoe summier ook, ons iets kunnen vertellen over het ontstaan van dit bedrijf.

De heer L.C.J.M. Roupe van der Voort te Gemert was zo vriendelijk mij - uit: laat ik zeggen het dagboek van de stichter van het bedrijf, zijn betovergrootvader -, enige gegevens te verstrekken uit de beginperiode.

Op 24 december 1842 sluiten Franciscus Gijsbertus Joannes van den Bogaert en Lodewijk Hendrik Roupe van der Voort een overeenkomst om voor de tijd van 25 achtereenvolgende jaren lood te fabriceren en daarin handel te drijven, onder de firmanaam van F.G. van den Bogaert en Roupe van der Voort. De aanvangsdatum is 1 januari 1843.¹⁾

In deze samenwerking is Roupe van der Voort, die reeds een nieuwe fabriek heeft laten bouwen aan de Zuid-Willemsvaart, de geldschieter en Van den Bogaert, die al in 1821 een "loodpletmolen en fabriek van getrokken tinnen en loden buizen" heeft gesticht en tevens een tingieterij bezit, de bedrijfsleider.

De laatstgenoemde overlijdt echter, een paar maanden later, op 25 februari 1843, in de leeftijd van 52 jaren en ruim 5 maanden. Hij is de zoon

van Franciscus van den Bogaert en Christina Kilian.²⁾

Uit de doopboeken, aanwezig in het stadsarchief van 's-Hertogenbosch, blijkt, dat hij op 18-9-1790 wordt gedoopt en daarom waarschijnlijk iets daarvoor, maar wel in september, wordt geboren. Zijn overlijden betekent echter niet het einde van de "associatie".

Op 2 juni 1843 geven de erven namelijk een schriftelijke verklaring "tot continuatie der zaak, waarvan later contract".³⁾

Het is niet bekend hoe lang deze verklaring van de erven van kracht is geweest. Wel bekend is, dat in de adresboeken van 's-Hertogenbosch over 1865 en zelfs over 1869 en 1871 (de andere jaren ontbreken) Roupe van der Voort hierin voorkomt onder Roupe van der Voort: Firma F.G. van den Bogaert en Roupe van der Voort (L.H.) fabrikanten van pletlood, pijpentrekkers en hagelgieters. Misschien valt hieruit wel af te leiden, dat de erven van Van den Bogaert in 1871 nog in de zaak vertegenwoordigd zijn. Of zelfs nog in 1872. Want over dat jaar zijn immers geen gegevens bekend. Misschien..... want het is ook mogelijk, dat de wijziging in de tenaamstelling niet direct in het adresboek is bijgewerkt en dat de vertegenwoordiging dus al eerder is opgehouden. Pas in het adresboek over 1873/1874 staat onder

Roupe van der Voort, een Bossche tinnegieter

Roupe van der Voort (L.H.): Roupe van der Voort en Zn., fabrikanten van geplet lood, loden en compositie buizen en hagelgieters. Nu zijn de erven niet meer in de zaak vertegenwoordigd.

Over de tinnegieterij van Van den Bogaert wordt al gesproken op 11 augustus 1843 als Roupe van der Voort in zijn "dagboek" noteert "van hen overgenomen de tinnegieterij voor f 2000,=" ⁴⁾ Vanaf dat moment is Roupe van der Voort dus ook overgegaan op het gieten van tin. Dit wil echter niet zeggen, dat van dat jaar af het geproduceerde tin ook wordt gemerkt met het tinmerk van Roupe van der Voort. Hiervoor is geen enkel bewijs gevonden. In de tinmerken van Roupe van der Voort staan geen jaartallen en het archief, dat ons hierover misschien iets had kunnen vertellen, is vernietigd. Toch denken we het jaar, waarin Roupe van der Voort voor het eerst zijn tinmerk gebruikt, hoewel speculatief, te kunnen bepalen. Hierbij wordt uitgegaan van door Roupe van der Voort gemaakte tinnen inhoudsmaten, omdat hierop ijkletters voorkomen, die corresponderen met jaartallen. Nu is de vroegste inhoudsmaat met het tinmerk van Roupe van der Voort, die bekend is, uit 1875.

het tinmerk van de in 1843 overleden F.G. van den Bogaert voor.

Tinmerk F.G. van den Bogaert

En een ander regelmatig voorkomend tinmerkje op Bossche inhoudsmaten uit de vijftiger jaren van de 19e eeuw is tevens een gekroonde roos met de initialen FVDB met in het midden van de roos een letter L

Tinmerk Roupe van der Voort & Zn
Op inhoudsmaten van vóór 1875 komt uitsluitend

Tinmerk FVDB met in de roos een L

Roupe van der Voort, een Bossche tinnegieter

Dubbe schrijft dit tinmerkje toe aan Franciscus van den Bogaert (1786 lid Kramersgilde; 1787 deken van het gilde; 1798 prov. Comm. van het gilde).⁵⁾ Dat is ook best mogelijk.

Maar het is niet waarschijnlijk dat dit tinmerkje door deze F. van den Bogaert op genoemde inhoudsmaten wordt geslagen.

De man zou dan in de negentig zijn geweest. Het ligt meer voor de hand dat dit merkje is gebruikt door (of uit naam van) een andere F. van den Bogaert. En dit zou F.G. van den Bogaert kunnen zijn.

Dit leidt tot de veronderstelling, dat gedurende de periode, dat de erven van Van den Bogaert nog in het bedrijf vertegenwoordigd zijn het door Roupe van der Voort gemaakte tin, in het begin gebruikmakend van diens naamsbekendheid, gemerkt wordt met het tinmerk van F.G. van den Bogaert (en FVDB) en dat pas daarna, van 1873/4 of 1875 af, het tin gemerkt wordt met het tinmerk van Roupe van der Voort.

Het blijven echter veronderstellingen, want we weten het niet.

Misschien zult u zich afvragen, of het dan wel zin heeft dergelijke veronderstellingen te maken.

Ja, zeker. Immers veronderstellingen kunnen worden bevestigd of verworpen, maar in beide gevallen dragen ze bij aan onze kennis met betrekking tot de zaak.⁶⁾

En ons blad kan hierbij een nuttige rol vervullen. Daarom nodig ik u graag uit, indien u met betrekking tot dit artikel nog over nadere gegevens beschikt, deze via de redactie van De Tinkoerier aan mij door te geven.

Noten

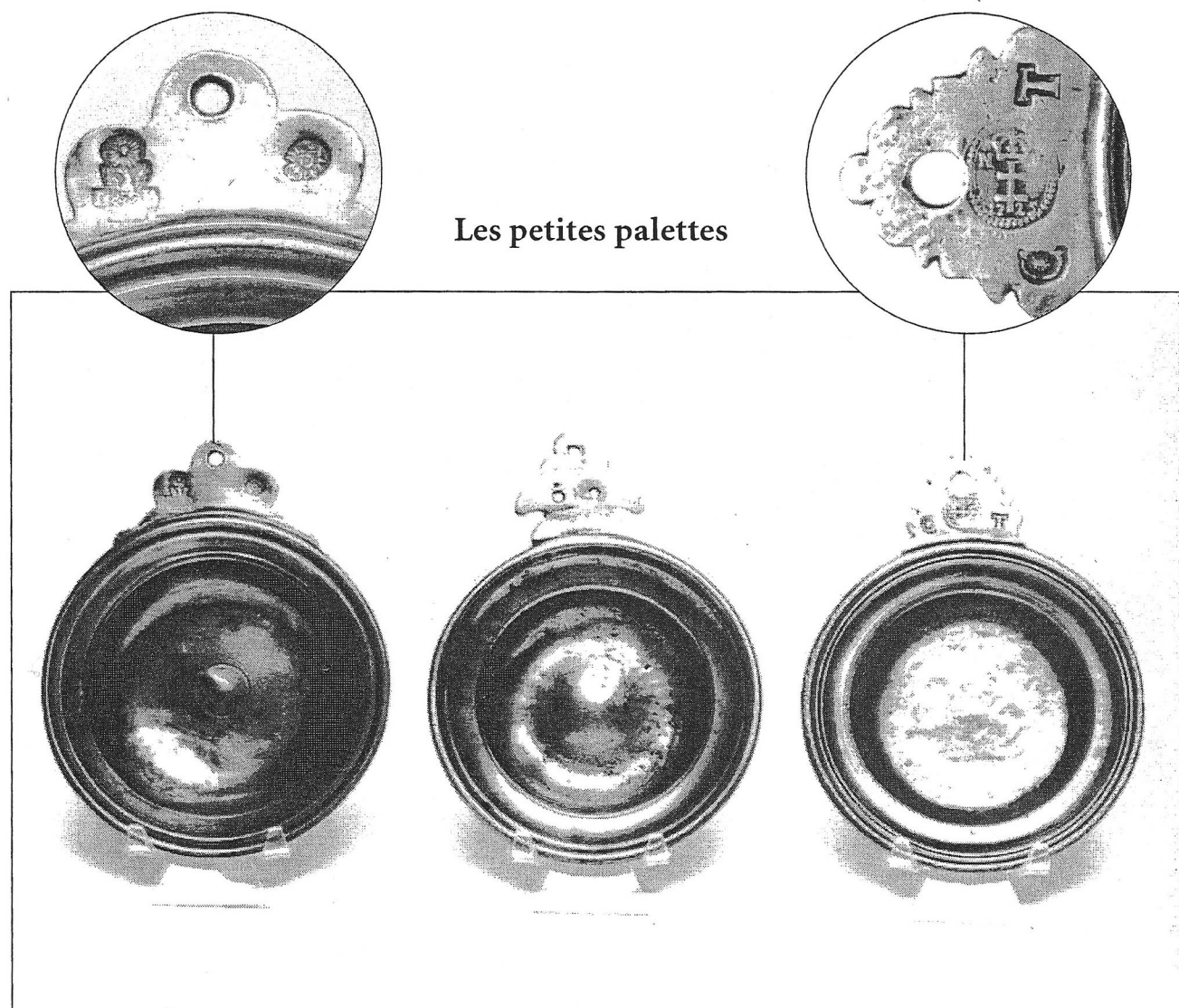
- 1) Gegevens verstrekt door de heer L.C.J.M. Roupe van der Voort te Gemert
- 2) G.A. 's-Hertogenbosch. Akten van overlijden
- 3) Gegevens L.C.J.M. Roupe van der Voort
- 4) Gegevens L.C.J.M. Roupe van der Voort
- 5) B. Dubbe, tin en tinnegieters in Nederland, Lochem 1978, p. 356 - 357
- 6) Zie H.J.J. Leenen, zoeken naar Nederlandse meestermerken, De Tinkoerier, jaargang 2, nummer 1, juni 1994

Les palettes à saigner d'étain

Danièle Renner

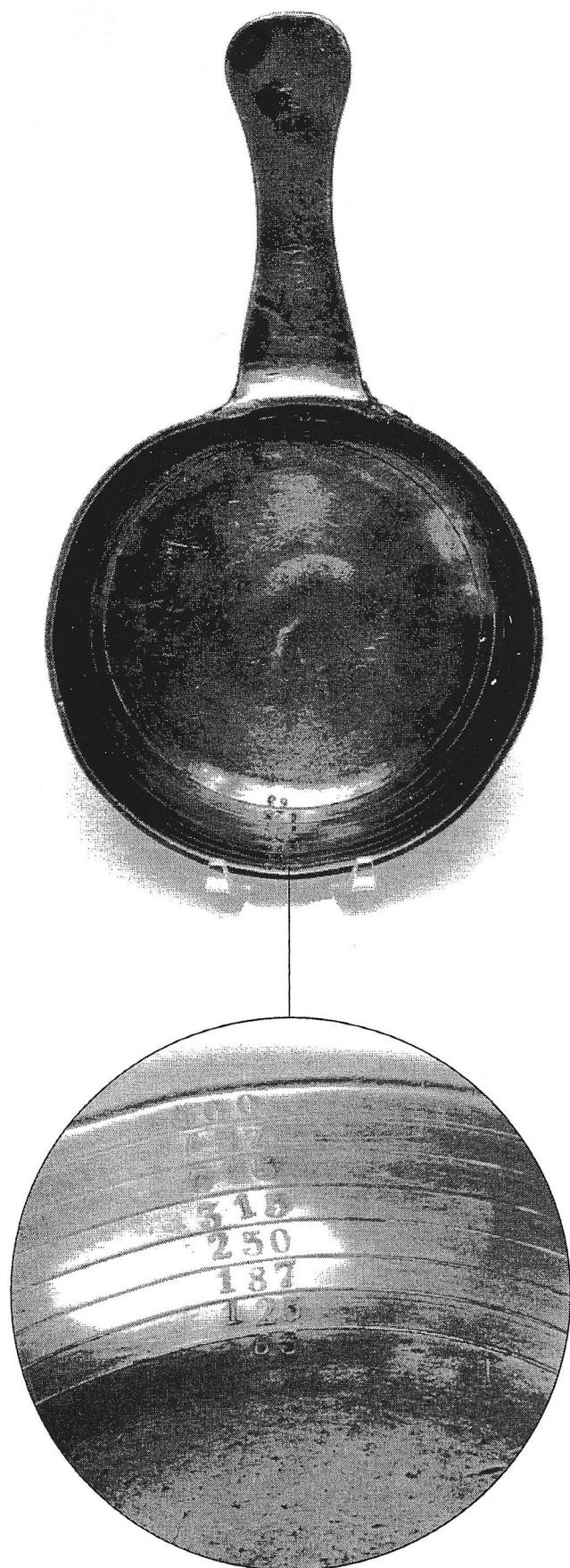
Au 16ème siècle Ambroise Paré utilise pour la saignée des 'palettes de Paris' qui contiennent trois onces¹. Au début du 18ème siècle Pierre Dionis décrit avec précision le protocole de la saignée².

Elle s'ordonne alors en nombre de palettes et la prescription standard est de trois palettes, une règle qui perdure un siècle. Cette pratique exige que le médecin dispose d'une série de palettes et explique pourquoi il est possible de rencontrer d'exceptionnels ensembles de trois palettes identique portant le poinçon d'un même potier et ayant appartenu à un même praticien. Selon Dionis, une palette d'étain contient 3 onces (92 ml.).

Les petites palettes

Les palettes à saigner d'étain

Les grandes palettes

En réalité elles ne sont pas standard, certaines reçoivent 4 à 5 onces de sang et pour cette raison il est recommandé à la fin du 18ème siècle d'établir la prescription en onces.

Avec l'utilisation des palettes la saignée se codifie doucement puis va se mesurer avec précision après l'installation du système métrique.

Les petites palettes

Descriptif

Obtenues par moulage elles sont faites d'un bassin circulaire bordé d'un marli le plus souvent mouluré, leur fond est plat ou ombiliqué, leur diamètre oscille entre 11 et 12 cm. et leur profondeur est d'environ 3 cm. Une oreille soudée au contour varié sert de prise. De rares modèles, comme ceux de Toulouse ou Semur en Auxois ne possèdent pas d'oreille³.

Salmon, potier à Chartres, fabrique toujours en 1788 un modèle probablement identique à celui utilisé par Ambroise Paré⁴.

Les palettes à saigner d'étain

Protocole d'utilisation

La saignée appartient aux barbiers, puis aux chirurgiens qui exécutent la prescription des médecins. Au 18ème siècle le chirurgien effectue la saignée à l'aide de trois palettes posées sur une assiette pour éviter de souiller les vêtements.

Les palettes pleines sont rangées dans l'ordre du remplissage et pour les repérer le chirurgien peut :

- Numéroter les palettes et certaines portent un numéro insculpé
- Déposer 1, 2, 3 morceaux de papier sur l'oreille
- L'oreille des palettes présente souvent 1, 2, 3 trous percés secondairement qui indiquent leur place dans le prélèvement.

Les palettes remplies, et disposées dans l'ordre, sont laissées au frais, le lendemain le médecin les examine pour porter un diagnostic. Le fond ombiliqué et surélevé de certaines palettes est une astuce destinée à faire varier l'épaisseur du sang de façon à pouvoir affiner le diagnostic !

Géographie de la production

Dès le 16ème siècle Ambroise Paré écrit qu'il utilise les palettes de Paris, avec le temps la concentration sur Paris va s'accroître avec le temps. Les écrits médicaux du 18ème siècle signalent que l'on saigne à Paris beaucoup plus qu'ailleurs dans le royaume, c'est peut être l'explication du phénomène ? La Normandie, la Bourgogne, l'Anjou, Lyon ? La Lorraine ont beaucoup fabriqué, à l'inverse la Bretagne, l'Alsace, la Franche Comté semblent méconnaître la palette à signer ?

Une palette = een aderlatingsbak

Les grandes palettes

Elles apparaissent dans les hôpitaux vers 1810 – 1815 pour faciliter la saignée et sa mesure. Les premières remplacent la série de trois palettes et sont appelées palettes multiples.

Avec le système métrique qui s'installe la saignée va se prescrire en grammes et les palettes reçoivent des graduations sous forme de cercles successifs : 63 g, 125 g, 187 g, 250...500 g. pour Charrière. Graduations variables d'un fabricant à l'autre : 100, 200, 300, 400, 500 g. pour Cotlieu⁵.

Ces grandes palettes sont de deux types :

- Celles à manche d'étain plat ont l'allure d'une petite poêle, le diamètre de leur bassin oscille entre 15 et 15 cm. et leur profondeur est d'environ 3,5 cm et elles portent des graduations concentriques
- Celles à poignée d'étain sont produites en Flandre⁶.

Au 19ème siècle le poinçonnage de l'étain a disparu avec les corporations et ces objets portent la signature des distributeurs de matériel médical : Aubry, A, Charrière, Corlieu ; même phénomène en Belgique avec la signature de Trullemans. F. G.⁷.

Bibliographie

- 1 Paré, A. – Les oeuvres..... Nicolas Buon. édition. Paris. 1607.
- 2 Dionis, P. – Cours d'opération de chirurgie démontrées au Jardin Royal. Bruxelles. 1708.
- 3 Richard, R. – Potiers d'étain de l'Ancien Languedoc et du Roussillon. Chaleil. M. 1988.
- 4 Samon, P.A. – Art du Potier d'étain (1788). Sltkine Reprints. Genève. 1984.
- 5 Dangis, T.J. – Glans van oud tin. Catalogue d'exposition. Geel. 1994.
- 6 idem.
- 7 idem.

Vragenrubriek

Onlangs nam ik weer eens één van de Tinkoeriers ter hand en toen viel mijn oog weer op het 'bekende' NTV-logo. Opnieuw vroeg ik mij af: wat is nu de oorsprong en betekenis van dit symbool. Zelf kan ik mij er niets bij voorstellen.

Johan Verharen, 's-Hertogenbosch

Antwoord van de redactie:

Bij het eerste ontwerp van het logo voor het briefpapier is door de vormgever verklaard dat het gebruikte symbool stamt uit de Griekse tijd en het teken is voor tin.

Wij hebben dit zondermeer aangenomen. Dus als er andere leden nog een aanvulling hierop hebben, dan ontvangen wij die uiteraard met veel plezier.

De redactie

